

Інеса Коцяба

аспірант кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

**МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ БОГОРОДИЦІ В
ПОЕТИЧНОМУ МОВОМИСЛЕННІ Б. ЛЕПКОГО**

Образ Богородиці є одним із ядерних як в етнічній релігійній свідомості загалом, так і в творчості Б. Лепкого зокрема. І хоча письменник здебільшого зосереджує увагу на Христологічній тематиці, проте досить часто звертається до образу Богородиці. При цьому митець помітно розширює семантику концептуалізованого образу, що дозволяє виокремити в ній найтонші смислові відтінки.

Особливості концептуалізації образу Богородиці були предметом вивчення багатьох учених, зокрема таких, як: Т. Вільчинська [1], П. Мацьків [2], М. Скаб [3] та інших. Проте актуальність запропонованого дослідження зумовлена недостатнім вивченням сакральної картини світу Б. Лепкого, а саме концепту «Богородиця» в ній. Метою наукової розвідки було простежити специфіку вербалізації концепту «Богородиця» в поетичній творчості Б. Лепкого.

Концепт «Богородиця» з когнітивної точки зору є одиницею знання, що фіксує досвід взаємодії людини зі світом і пов'язані з ним процеси рефлексії та інтерпретації, які, вербалізуючись, кодуються мовними знаками. Одиниці свідомості підлягають категоризації, згідно якої згаданий концепт належить до власне сакральних концептів, на протиположний хтонічним. Щодо концепту «Богородиця», то він є не лише сакральним етнокультурним концептом, а й елементом поетики чи ідіостилю автора, а з когнітивної точки зору – способом акцентування уваги, зосередження, відмічення його як такого, що активно впливає на свідомість.

Проведене дослідження засвідчило, що аналізований концепт через різні вербалізатори виявляється в численних контекстах, де представлений низкою однокомпонентних і двокомпонентних одиниць, які об'єктивують ідеальну, тобто психічну, сутність на рівні мови, як-от: Мати Божа, Божая Мати,

Пречиста Мати, Пречиста, Мати, Ти, Мадонна, пор.: «Прости нам, **Мати!!!**» [4, с. 434] і «Заплакала **Божая Мати** / І очі закрила рукою» [5, с. 326], у тому числі субстантивованими іменниками: «Дванадцять жінок / Минає цвинтарні ворота. / Терновий вінок / Хтось сплів з крові, сліз і з болота. / О, **Пречиста!**» [5, с. 247] та займенниками: «І **Ти** страдала, пробита мечами, / Зглянься над нами!!!» [4, с. 434].

Традиційну семантику демонструє концептуальний смисл «Та, яка є матір'ю Бога»: «А на іконі трави, квіти сині, / І **Мати Божа** клякла при дитині» [5, с. 43]. Поетизація Богородиці з дитиною на руках, акцент на функції материнства супроводжуються позитивною конотацією. У наведеному контексті Божа Матір зображена Б. Лепким на іконі, що дає підстави для виокремлення імпліцитно вираженого смислу «Та, якій поклоняються, в яку вірять». Подібний смисл спостерігаємо і в позиції суб'єкта зіставлення: «І вірю в неї, як в **мадонну...**» [5, с. 293]. Вживання вказаної номінації пояснюється, очевидно, впливом католицької традиції.

Загалом Б. Лепкий осмислює Богородицю як всемогутню, що може принести мир, зокрема у поезіях на військову тематику, напр.: «Покрий же нині омофором мира» [4, с. 424], (семантичний компонент «Яка є всесильною»); як таку, що може допомогти, врятувати: «Дай, щоб з рук наших навек впали / Заржавілі окупи» [4, с. 424] (концептуальний смисл «Та, до якої звертаються по допомогу»); як милосердну: «І **Ти** страдала, пробита мечами, / Зглянься над нами!!!» [4, с. 434] або «Прости, коли ми в темряві блукали / І не бачили ціли» [4, с. 423] («Яка прощає і допомагає»); здатну до співпереживань: «Заплакала **Божая Мати** / І очі закрила рукою» [5, с. 326] («Яка співчуває людям»).

Загалом усі поетичні контексти Б. Лепкого пронизані любов'ю і повагою автора до Богородиці. Як і український народ, він щиро вірить у її надприродну силу, тому звертається до неї у молитвах: «Й до **тебе** нині з далекого краю / Крізь гармати і битву / З шумом буйного вітру посилаю / Оцю мою молитву» [4, с. 423] («Та, до якої моляться»); часто дякує, складаючи хвалу: «Щоби до

Тебе плила дяка щира / Від роду та до роду. / Колись на Січі славні запорожці / **Тобі** хвалу давали. / Дай, щоб пропали наші переможці, / Щоб ми **тобі** співали» [4, с. 424] («Та, яку прославляють»).

З когнітивної точки зору, повторюване звернення до певного елемента, що структурує концепт, є маркером важливості і значущості, а отже, усвідомленням любові до Богородиці. Людина в тяжкі періоди свого життя звертається до Божої Матері зі своїми болями, мріями, надіями: «Та добре, що впав / Він під своєю хоругвою, / Щоби лиш Бог дав / Діждатися волі з весною». / **О, Пречиста**» [5, с. 248].

У поезіях знаходимо чимало описів зовнішнього вигляду Богородиці (зображення її в золотій короні, сонячних шатах, загалом світлих тонах), що дає змогу виділити концептуальний фрагмент «Яка має особливу (Божественну) природу»: «Бачу **Тебе**, о всепітая **Мати**, / У золотистій короні, / Зі сонця променів маєш ткані шати, / Мов лелії, долоні» [4, с. 423].

Як в релігійній доктрині, так і в етнічних християнських віруваннях до важливих концептуальних характеристик Богородиці належать «чистота» (у поетичній канві творів Б. Лепкого реалізується епітетом пречиста: «**Пречиста Мати** сина вповиває» [5, с. 43]); «святість» (Богородицю зараховують до лику святих, що об'єктивується через епітет свята: «О Ти, Пречиста, **Свята Божа Мати!** / І Ти втікала з батьківської хати!» [4, с. 434]); «всюдисущість» і «животворящість» (есплікується за допомогою епітета всепітая: «Бачу Тебе, о **всепітая Мати**» [4, с. 423]).

Отже, як бачимо, одне з важливих місць у сакральній картині світу Б. Лепкого належить Богородиці, яка осмислюється у стосунку до Бога та всього людства. Концептуалізований образ Богородиці є когнітивно багатограним і полісемантичним. До інтенціоналу імені концепту додаються результати чуттєво-образного переосмислення разом із емоціями, почуттями, оцінками автора. Концепт є виключно позитивно маркованим, що відповідає правобічному розміщенню його на шкалі аксіологічних цінностей. Окремі

концептуальні характеристики Божої Матері реалізуються через тропеїчні одиниці, насамперед епітети і порівняння.

Перспективу подібних досліджень вбачаємо в подальшому студіюванні інших сакральних концептів у творчості Б. Лепкого, у тому числі й прозовій.

Список використаної літератури

1. Вільчинська Т. П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII-XIII ст.: монографія. Тернопіль: Джура, 2008. 424 с.

2. Мацьків П. Концептосфера Бог в українському мовному просторі: монографія. Дрогобич: Коло, 2007. 332 с.

3. Скаб М. В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери: монографія. Чернівці: Рута, 2008. 560 с.

4. Лепкий Б. Поезії. Тернопіль: Джура, 2005. 500 с.

5. Лепкий Б. Твори: в 2 т. / упоряд., авт. вступ. ст. та прим. Ф. П. Погребенник. Київ: Наукова думка, 1997. Т. 1: Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари. 845 с.